

УДК 343.9:355.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.4.21>

Юлія Вікторівна Швець,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ (докторант);

 <https://orcid.org/0009-0004-6949-8465>,

e-mail: ShvetsY@krok.edu.ua

МАТЕРІАЛЬНО-РЕСУРСНА КОЛАБОРАЦІЯ ТА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ ЯК ФОРМИ ЗЛОЧИННОГО ОБІГУ АКТИВІВ: ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ І ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню проблеми розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 Кримінального кодексу України. Запропоновано змінити правозастосовну концепцію: здійснювати кваліфікацію діянь як колабораційної діяльності (зокрема матеріально-ресурсної) лише в разі їх учинення громадянином України в умовах окупації або на території держави-агресора. Доведено, що пособництво державі-агресору є особливим проявом співучасті у злочині агресії. Надання допомоги у веденні агресивної війни завдає шкоди передусім не національній безпеці, а миру і безпеці людства, міжнародному правопорядку. Обґрунтовано думку про доцільність виключення ст. 111-2 з розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України та доповнення розділу XX Особливої частини ст. 437-1 «Фінансування злочину агресії».

Ключові слова: агресія, збройний конфлікт, окупація, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, передача матеріальних ресурсів, кримінальна відповідальність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Злочинний обіг активів є важливою складовою будь-якої соціальної діяльності, а надто тієї, яка пов'язана з розгортанням агресивних, експансіоністських її моделей, що закономірно спричиняє інтенсифікацію руху фінансових і матеріальних ресурсів. Останні, у зв'язку із цим, є однією з ланок вразливості в системі забезпечення зазначеної діяльності, контрвплив на яку потенційно здатен послабити, знизити ефективність, а іноді підірвати економічну привабливість чи загалом можливість самої експансії. Не є винятком у цьому розумінні і збройна агресія російської федерації проти України, реалізація якої спирається на розгалужену ресурсну мережу. У структурах останньої певну роль відіграють джерела матеріальної підтримки, що локалізуються як на окупованих територіях, так і на підконтрольній Україні території, а також за її межами, проте вони діють переважно через

мережі колаборантів та інших пособників ворога. Інструменти протидії функціонуванню цих джерел і каналів обігу таких активів є дуже різноманітними, але *ultima ratio* традиційно становлять саме кримінально-правові засоби. Утім, можливості вдосконалення їхніх чинних законодавчих конструкцій і підходів, що використовуються на правозастосовному рівні, залишаються відкритими.

Стан дослідження проблеми

Проблеми кримінально-правової кваліфікації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору неодноразово висвітлювались у наукових працях Н. Антонюк, О. Букреева, З. Загинеї-Заболотенко, О. Зайцева, О. Маріна, Р. Мовчана, С. Наумюка, Д. Олсєнікова, Ю. Орлова, Є. Письменського, М. Рубашенка, Є. Русінова, С. Харитонова, О. Червякова, І. Яковюк, А. Яценка та низки інших дослідників. Проте й досі бракує чітких, науково обґрунтованих критеріїв розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України), за ознакою передачі матеріальних ресурсів представникам держави-агресора.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є виявлення проблем формування правозастосовних і законодавчих пропозиції щодо розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, за ознакою передачі матеріальних ресурсів представникам держави-агресора. Завданнями дослідження є: встановити й охарактеризувати відносини конкуренції складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України; описати та пояснити правозастосовні і доктринальні підходи до розмежування вказаних складів злочинів, виявити їхні недоліки; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення практики кваліфікації під час розмежування складів матеріально-ресурсної колаборації та пособництва державі-агресору, а також законодавства про кримінальну відповідальність.

Наукова новизна дослідження

Уперше у вітчизняній науці запропоновано криміналізувати фінансування злочину агресії, розроблено теоретико-правову модель складу цього злочину. Удосконалено правозастосовні критерії розмежування матеріально-ресурсної колаборації та пособництва державі-агресору за ознакою контексту окупації. Подальшого розвитку дістало наукове положення про матеріально-ресурсну колаборацію та пособництво державі-агресору як форм воєнно-контекстуального злочинного обігу активів.

Виклад основного матеріалу

У назві цієї роботи використано таку категорію, як «матеріально-ресурсна колаборація». Вона не є ані законодавчо закріпленою, ані усталеною в науковому обігу. Утім, вважаємо, що це поняття має право на існування, оскільки відображає самостійний функціональний вимір колабораційної діяльності, спрямованої на задоволення потреб держави-агресора, її збройних сил, включно із проксі-структурами та окупаційною адміністрацією, у матеріально-ресурсному забезпеченні їхньої діяльності в контексті збройної агресії. Цей вимір, власне, й зумовлює зв'язок злочинного обігу активів із підривом складових національної безпеки через посилення матеріальних спроможностей російської федерації здійснювати подальші агресивні дії проти України та утримувати контроль над анексованими й окупованими територіями нашої держави. У цьому розумінні матеріально-ресурсна колаборація є формою злочинного обігу активів, інтегрованою у його воєнно-контекстуальний сегмент.

Формально-юридичні ознаки складу цього виду колабораційної діяльності закріплено в ч. 4 ст. 111-1 КК України, відповідно до якої кримінально протиправною визнається, серед іншого, «передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора...»¹. Криміналізація цих діянь переслідувала, вочевидь, мету створення функціонально-правових бар'єрів на шляху до швидкого розширення зони окупації територій України російською федерацією під час її збройної агресії, а також до зміцнення позицій на вже окупованих територіях, шляхом унеможливлення або мінімізації отримання ресурсної підтримки від громадян України, які перебувають під фактичною владою держави-агресора.

Ця ж мета, найімовірніше, визначалася законодавцем як одна із ключових і під час криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України). Серед альтернативних діянь, що охоплюються диспозицією цієї норми та безпосередньо доповнюють феномен воєнно-контекстуального злочинного обігу активів, виокремлено: «умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора ... з метою завдання шкоди Україні *шляхом добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших*

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.09.2025).

активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора» (курсив наш. – Ю. III.)¹. Неважко помітити, що в частині передачі матеріальних ресурсів чи інших активів склади кримінальних правопорушень, передбачені ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, перебувають у стані конкуренції, при цьому відсутні очевидні ознаки для їх чіткого розмежування. Виявлення таких ознак і формулювання рекомендацій щодо їх коректної кваліфікації становить одне з актуальних завдань сучасної як кримінально-правової науки, так і практики застосування закону про кримінальну відповідальність.

У наукових публікаціях висловлюється думка, що вирішення питання про розмежування колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору ускладнене тим, що ці кримінальні правопорушення мають спільний об'єкт – основи національної безпеки України [1]. Утім, навряд чи саме спільний об'єкт є тим чинником, який зумовлює найбільшу складність у кваліфікації. Якби це відповідало дійсності, то аналогічні правозастосовні проблеми виникали б щодо розмежування абсолютно всіх однорідних складів кримінальних правопорушень. На щастя, це не так. Натомість семантична схожість і одноманітність законодавчого опису ознак об'єктивної сторони, передусім суспільно небезпечного діяння, є тією обставиною, що насправді формує ситуацію суміжності зазначених складів. Саме вона вимагає розроблення чітких критеріїв розмежування та/або внесення законодавчих змін до Кримінального кодексу України, спрямованих на уточнення змісту відповідних кримінально-правових норм.

О. Яновська пропонує доволі цікавий критерій розмежування досліджуваних складів кримінальних правопорушень. Вона, зокрема, зазначає, що в ч. 4 ст. 111-1 КК України йдеться про передачу таких матеріальних ресурсів, якими особа може володіти або користуватися. Натомість ст. 111-2 КК України охоплює передачу ресурсів, які не перебувають у безпосередньому володінні особи. Ідеться передусім про активні дії, спрямовані на збір матеріальних ресурсів та їх передачу незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, а також збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора [1]. Цілком слушним видається твердження, що юридичний склад матеріально-ресурсного пособництва державі-агресору охоплює ширше коло альтернативних суспільно небезпечних діянь, ніж ч. 4 ст. 111-1 КК України,

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.09.2025).

адже включає не лише безпосередню передачу, а й добровільний збір чи підготовку до передачі матеріальних ресурсів або інших активів. Це справді ті ознаки, які дають змогу відмежовувати норми ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України. Однак головна проблема їх розмежування полягає не у варіативності діянь (щодо цього в наукових і практичних колах існує обґрунтований консенсус), а у спільній для обох норм формі поведінки – передачі матеріальних ресурсів. Саме щодо цієї форми (чи, точніше, виду діяння) виникає найбільше непорозумінь, різночитань і навіть розгубленості, зумовленої відсутністю переконливих критеріїв, які б чітко відмежовували колабораційну передачу від пособницької передачі.

При цьому, на нашу думку, недостатньо аргументованою залишається позиція, згідно з якою «пропонується розмежовувати колабораційну діяльність у формі передачі матеріальних ресурсів та пособництво державі-агресору (добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора) з огляду на те, перебувають матеріальні ресурси у володінні особи чи ні» [1]. Безпосередньо з тексту закону не випливають жодні вимоги або приписи, які б визначали правовий статус (повноваження) кримінального правопорушника щодо майна, що ним передається державі-агресору, її збройним силам чи підконтрольним їм проксі-структурам. Викладена позиція, таким чином, є прикладом поширювального та довільного тлумачення закону, послугування яким потенційно може призвести до неправильного застосування норм кримінального законодавства. До того ж повноваження суб'єкта щодо майна, яке передається ворогові, жодним чином не впливають ані на характер, ані на ступінь суспільної небезпечності діяння як такого.

Це підтверджується і слідчою, і судовою практикою. Так, наприклад, за ч. 4 ст. 111-1 КК України були кваліфіковані дії виконувача обов'язків керівника філії одного з державних підприємств Луганщини, який у період з 24 лютого по 4 травня 2022 року вступив у змову з окупаційними військами рф та представниками так званої ЛНР і, перебуваючи на території Старобільського району, добровільно передав представникам збройних формувань держави-агресора та незаконним збройним формуванням «ЛНР» матеріальні ресурси, що перебували у віданні філії¹. В іншому, аналогічному за

¹ За колабораційну діяльність судитимуть керівника держпідприємства з Луганщини // Луганська обласна прокуратура : офіц. сайт. 03.11.2022. URL: https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=322364 (дата звернення: 10.09.2025).

змістом випадку, але вже за ст. 111-2 КК України, було кваліфіковано дії депутата Куп'янської районної ради Харківської області, який на момент учинення злочину обіймав посаду генерального директора молококонсервного заводу в м. Куп'янськ. Під час окупації міста він налагодив стійкі зв'язки із представниками РФ та надавав вказівки своїм підлеглим передавати окупантам молочну продукцію, щоб забезпечити їх продовольством¹.

Ба більше, судова практика визнає наявність колабораційної діяльності у зазначеній формі й у тих випадках, коли здійснюється передача в користування суб'єктам, афілійованим із державою-агресором, матеріальних ресурсів, щодо яких винні особи не мають жодних повноважень. Наприклад, за ч. 4 ст. 111-1 КК України було засуджено колишнього вчителя Юр'ївського навчально-виховного комплексу – загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів – дошкільного навчального закладу Новослобідської сільської ради (далі – Юр'ївський НВК). Достовірно володіючи відомостями про керівництво, матеріально відповідальних осіб і посадові обов'язки працівників навчального закладу, 31 березня 2022 року він добровільно та з власної ініціативи, користуючись статусом депутата Новослобідської сільської ради, зателефонував директору Юр'ївського НВК і, використовуючи своє службове становище й авторитет, наказав йому негайно прибути до школи, відкрити приміщення та передати їх представникам незаконних збройних формувань, створених на тимчасово окупованій території с. Юр'єве, для розміщення та забезпечення їх діяльності. Отримавши категоричну відмову від директора школи, засуджений, продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, зателефонував старості третього Старостинського округу Новослобідської сільської ради та наказав їй, використовуючи надані владні повноваження, дати відповідну вказівку сторожу-кочегару Юр'ївського НВК. 1 квітня 2022 року, на виконання цієї вказівки, сторож-кочегар прибув до будівлі школи та відчинив входні двері. Таким чином, колишній учитель передав приміщення Юр'ївського НВК представникам незаконних збройних формувань держави-агресора, які в період з 1 по 3 квітня 2022 року використовували його для розміщення військово-адміністративного штабу, зберігання зброї, розташування військової техніки та зведення тимчасових оборонних споруд².

¹ Депутата з Куп'янська, який постачав молочну продукцію власного заводу окупантам та на територію так званої «ДНР», взято під варту // Харківська обласна прокуратура : офіц. сайт. 27.10.2022. URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=321990&fp=30 (дата звернення: 10.09.2025).

² Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 29.06.2022 : справа № 584/368/22, провадження № 1-кп/584/125/22 // Єдиний державний

І хоча дискусія щодо кваліфікації наведених дій у контексті розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, може бути продовжена, беззаперечним, на нашу думку, залишається те, що ні для кваліфікації як колабораційної діяльності, ні для кваліфікації як пособництва державі-агресору не має жодного значення наявність чи відсутність у винної особи повноважень щодо майна, інших ресурсів або активів, які вона передає збройним формуванням держави-агресора чи іншим афілійованим із нею суб'єктам. Достатньою умовою є фактичне володіння такими ресурсами або наявність реальних можливостей впливати на інших осіб із метою примушування їх до вчинення дій, спрямованих на передачу відповідних матеріальних цінностей зазначеним суб'єктам.

Непереконливими й уразливими до критики видаються пропозиції авторів науково-практичного коментаря до розділу I Особливої частини КК України, які наполягають на розмежуванні матеріальних ресурсів за критерієм їх походження. Тобто між запасами, накопиченими громадянином України на тимчасово окупованій території (як до, так і під час окупації) для власних потреб, та запасами, створеними виключно з метою передачі їх представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації. У першому випадку має йтися про колабораційну діяльність (ч. 4 ст. 111-1 КК України), у другому – про пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [2, с. 246]. Однак, на наш погляд, такий підхід не впливає на характер і ступінь суспільної небезпечності самого діяння щодо передачі матеріальних ресурсів, адже його вражаюча здатність, тобто потенціал завдання шкоди суспільним відносинам у сфері забезпечення національної безпеки, залишається незмінною. Так само не зазнає змін і оцінка ступеня суспільної небезпечності особи злочинця, відображена у запропонованому вище варіанті їх тлумачення.

У зв'язку із цим запропоноване розрізнення слід uważати юридично несуттєвим: способи предикатного здобуття особою матеріальних ресурсів (зокрема цілеспрямоване накопичення на користь ворога чи накопичення для власних потреб) не впливають на суспільну небезпечність самого факту їх передачі. Водночас варто усвідомлювати, що, на відміну від складу матеріально-ресурсної колаборації, склад пособництва державі-агресору охоплює такі діяння, як добровільний збір і підготовка до передачі матеріальних ресурсів, які закон визнає закінченим злочином. У той самий час аналогічні за змістом дії

(збір, підготовка) мають усі ознаки готування до вчинення колабораційної діяльності у формі передачі матеріальних ресурсів (тобто «інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення» – ч. 1 ст. 14 КК України¹). Для подібних випадків кримінально-правова доктрина виробила загальне правило: «Якщо діяння, вчинені суб'єктом при готуванні до певного злочину, містять у собі одночасно ознаки елементів складу іншого закінченого злочину, все скоєне слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, один з яких є незакінченим, а інший – закінченим» [3, с. 169].

Однак очевидно, що наведене правило не може бути застосоване до аналізованої нами нетипової ситуації розмежування, оскільки вона радше репрезентує конкуренцію складів закінченого (ст. 111-2 КК України) та незакінченого (ч. 1 ст. 14 і ч. 4 ст. 111-1 КК України) кримінальних правопорушень. Така конкуренція не усувається шляхом кваліфікації за правилами сукупності, адже обидва склади посягають на тотожний об'єкт суспільної небезпеки. Отже, цю конкуренцію слід вирішувати на користь застосування норми, що містить повніший опис складу злочину, зокрема всі ознаки закінченого кримінального правопорушення, тобто ст. 111-2 КК України. Звідси випливає, що чіткі якісні розмежувальні критерії між матеріально-ресурсною колаборацією та пособництвом державі-агресору досі залишаються недостатньо визначеними, що спонукає до подальших наукових пошуків.

Принагідно звернімо увагу на позицію авторів практичного порадника «Злочинна колаборація в умовах збройної агресії», які з метою розмежування між колабораційною діяльністю та пособництвом державі-агресорові пропонують орієнтуватися на ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. На їхню думку, якщо під час передачі матеріальних ресурсів або активів суб'єкт мав на меті завдання шкоди Україні (що може підтверджуватися обставинами вчиненого або матеріалами досудового розслідування), його дії слід кваліфікувати за ст. 111-2 КК України. У разі ж відсутності такої мети вчинене, на думку зазначених дослідників, має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 111-1 КК України [4, с. 160–161]. Ця позиція дійсно вирізняється оригінальністю, проте вона не узгоджується з конструкцією складів злочинів, закріплених у законі про кримінальну відповідальність. Відповідно до ст. 111-2 КК України мета кримінального правопорушення не належить до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору. Навіть якщо припустити, що вживане у диспозиції цієї статті формулювання «умисні

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.09.2025).

дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора...»¹ (курсив наш. – Ю. III.) виражає мету (а це є спірним, оскільки спрямованість – це об'єктивна характеристика діяння, мета ж – внутрішній зміст, якій залежить від усвідомлення і волі особи), то й у цьому випадку її слід розуміти буквально як прагнення допомогти державі-агресору, а не як прагнення завдати шкоди Україні. Так, у результаті ці явища можуть здаватися тотожними, однак між ними існує суттєва відмінність: завдання шкоди Україні є віддаленим наслідком, тоді як допомога державі-агресору – безпосереднім проявом умислу, який і відображено в диспозиції ст. 111-2 КК України. Водночас очевидно, що колабораційна діяльність, принаймні у формі передачі матеріальних ресурсів, так само об'єктивно спрямована на допомогу державі-агресору. У зв'язку із цим запропоноване вище розмежування не можна визнати коректним.

Слабким розмежувальним критерієм варто вважати й семантичну відмінність у конструюванні складів злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, яка полягає в наявності ознаки добровільності діянь щодо пособництва державі-агресору та відсутності цієї ознаки в разі матеріально-ресурсної колаборації. У цьому аспекті слід погодитися з Н. Антонюк, яка слушно наголошує, що за відсутності добровільності в діях колаборанта застосуванню підлягають положення кримінального закону про фізичний або психічний примус [5, с. 62]. Відсутність добровільної згоди змінює правову природу діяння, переводячи його оцінку із площини інкримінування у площину кримінально-правового захисту, адже передача матеріальних ресурсів під впливом фізичного чи психічного примусу свідчить про вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка в такому разі набуває статусу потерпілої, а не кримінального правопорушника.

Узагальнення наявних спроб сформулювати критерії розмежування матеріально-ресурсної колаборації та пособництва державі-агресору засвідчує майже повну відсутність доктринально переконливих і аргументованих підходів, що, зокрема, проявляється у практичній плутанині на рівні слідчих і судових органів. Це, своєю чергою, дало підстави окремим дослідникам (З. Загинею-Заболотенко та Б. Допіряку) дійти висновку про те, що всі виявлені форми пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України) фактично охоплюються якоюсь із форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України). У найбільш узагальненому вигляді ці діяння можуть

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.09.2025).

розглядатися як форма державної зради, що виражається в наданні іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Тому і включення у КК України ст. 111-2 в чинний на сьогодні редакції, на погляд зазначених дослідників, була помилкою законодавця, яка лише заплує судову практику, створюючи паралельні варіанти кваліфікації та не сприяє її єдності та стабільності [6, с. 309]. О. Дудоров та Р. Мовчан, підтримуючи загальну логіку такого підходу, звертають увагу на те, що в цьому випадку йдеться про помилку, яку М. Хавронюк оригінально називає різновидом «порушення принципу пропорційності»: ігноруючи існування в КК України норми, яка вже передбачає відповідальність за певне діяння, законодавець повторно криміналізує його, використовуючи аналогічні або близькі за змістом формулювання, не надаючи при цьому чітких критеріїв для розмежування складів злочинів, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення [7; 8, с. 101]. У зв'язку із цим на рівні законодавчих ініціатив пропонуються радикальні способи вирішення проблеми, зокрема виключення ст. 111-2 КК України, «оскільки вона передбачає колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже визначені у статті 111-1 КК України, а окремі її положення включити до тексту цієї статті 111-1»¹.

Утім, як видається, як пособництво державі-агресору, так і матеріально-ресурсна колаборація мають існувати як відносно самостійні кримінальні феномени. Завдання полягає лише в тому, щоб виробити чіткі критерії їх розмежування, зокрема шляхом створення відповідних доктринальних та законодавчих передумов, трансформації концепції злочинної колаборації та зміни оптики аналізу пособництва державі-агресору – із категорії злочину проти основ національної безпеки на злочин проти миру і безпеки людства. З огляду на викладене та враховуючи описані вище доктринальні позиції, аргументи й контраргументи щодо розмежування цих кримінальних правопорушень, пропонуємо власне бачення засад такого розмежування.

¹ Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення : від 20.07.2022 № 7570 / ініціатори Я. Р. Юрчишин, Р. М. Лозинський, Н. Р. Піпа // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/40023> (дата звернення: 10.09.2025); Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення : від 20.07.2022 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/pubFile/1404639> (дата звернення: 10.09.2025).

По-перше, слід виходити з концептуальних засад розуміння соціально-правової природи злочинної колаборації. Вона, по суті, є привілейованим складом державної зради, підстава якого полягає в перебуванні суб'єкта під фактичною владою супротивної сторони (щодо його громадянства), тобто в умовах окупації або на території цієї сторони. У кримінально-правовій науці обґрунтовано вважається, що така обставина є пом'якшувальною, оскільки повинна враховуватись у складі криміноутворюючих ознак. Отже, йдеться про особливий контекст. У категоріях міжнародного кримінального права – це контекстуальний елемент, тобто інтегрована ознака обстановки, місця та інтелектуального моменту умислу, що полягає в перебуванні особи під владою супротивної сторони в умовах окупації чи на її території.

У зв'язку із цим нам імпонує позиція М. Рубашенка та О. Зайцева, які зазначають, що сам факт місця вчинення економічного колаборування не має вирішального значення для кваліфікації, однак це твердження має суттєву засторогу. Оскільки відповідальність за діяння, передбачені ч. 4 ст. 111-1 КК України, є м'якшою порівняно з державною зрадою, мають існувати матеріально-правові підстави для такого пом'якшення. У центрі застосування привілейованої спеціальної норми про колабораційну діяльність лежить саме контекстуальний елемент – умови окупації. З огляду на це, можливість учинення форм колабораційної діяльності, передбачених ч. 4 ст. 111-1 КК України, на неокупованій території України є практично виключеною, за винятком ситуацій, коли суб'єкт під час учинення діяння перебував під ефективним контролем окупанта або агресора (наприклад, під впливом диверсійної групи на території України, без наявності стану крайньої необхідності чи за умови перевищення її меж) [9, с. 306]. Ідентична позиція висловлюється й у інших наукових джерелах [10, с. 143–144; 11, с. 27]. Отже, необхідно змінити правозастосовну парадигму: переорієнтувати кваліфікацію діянь на віднесення їх до колабораційної діяльності (зокрема матеріально-ресурсної) лише в разі їх учинення громадянином України в умовах окупації або на території держави-агресора.

По-друге, із цього закономірно випливає, що пособництво-державі агресору (зокрема у вигляді передачі матеріальних ресурсів та інших активів) вчиняється поза умовами (контекстом) окупації. Таку позицію поділяють М. Рубашенко й О. Зайцев [9, с. 307], Ю. Орлов [10, с. 143–144; 11, с. 27] та низка інших дослідників. Водночас такий доктринальний підхід природно пов'язується зі сприйняттям пособництва державі-агресору як злочину проти основ національної безпеки: частково – як спеціального складу державної зради (у разі вчинення громадянином України), частково – як інший прояв підривної діяльності проти України, не тотожний державній зраді.

Із нашої точки зору, хоча цей підхід і полегшує розмежування відповідних складів, він не повною мірою відповідає потребі в концептуальній узгодженості між системою кримінально-правової охорони національної безпеки та захистом миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку. Пособництво державі-агресору фактично є формою співучасті у злочині агресії; наголосимо, що лише в цьому сенсі виправдана окрема криміналізація цієї поведінки. Надання тієї чи іншої, відмінної від колабораційної діяльності та державної зради, допомоги у веденні агресивної війни завдає шкоди не лише національній безпеці окремої держави, а й глобальним інтересам миру та безпеки людства. У сучасну епоху, зокрема з огляду на ризики ядерного конфлікту, така співучасть несе екзистенційну загрозу. Отже, підходи до протидії пособництву агресору мають відповідати масштабам відповідної загрози і не зводитися винятково до захисту національних інтересів.

На цій підставі видається доречним розглянути виключення ст. 111-2 з розділу I Особливої частини КК України та включити до розділу XX Особливої частини нову статтю – статтю 437-1 «Фінансування злочину агресії». Пропозиція щодо основного складу такого злочину може мати таку редакцію: *збір, зберігання або надання будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або за усвідомленням можливості їх використання повністю або частково для планування, підготовки, розв'язування та/або ведення агресивної війни*. Кваліфіковані склади доцільно пов'язати з учиненням цих самих діянь у великих або особливо великих розмірах. Конкретні межі таких розмірів мають бути предметом подальшої професійної дискусії.

Висновки

Задля підвищення ефективності у сфері застосування кримінального закону існує потреба в чіткому розмежуванні складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України. Із цією метою запропоновано змінити правозастосовну концепцію: кваліфікувати діяння як колабораційну діяльність (зокрема матеріально-ресурсну) лише в разі їх учинення громадянином України в умовах окупації або на території держави-агресора. Доведено, що пособництво державі-агресору становить особливий прояв співучасті у злочині агресії, а надання допомоги у веденні агресивної війни завдає шкоди насамперед не національній безпеці, а миру, безпеці людства та міжнародному правопорядку. Аргументовано доцільність виключення ст. 111-2 з розділу I Особливої частини КК України та доповнення розділу XX Особливої частини новою статтею – статтею 437-1 «Фінансування злочину агресії».

Список бібліографічних посилань: 1. Яновська О. Колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору: розмежування кримінальних правопорушень і доказова база // Судова влада України : офіц. сайт. 21.07.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentation/news/1298517/> (дата звернення: 10.09.2025). **2.** Букреєв О. І., Олейніков Д. О., Русінов Є. О., Червякова О. В. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни (науково-практичний коментар) / за заг. ред. С. А. Наумюка. Київ : Алерта, 2024. 378 с. **3.** Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с. **4.** Букреєв О. І., Олейніков Д. О., Червякова О. В., Швець А. З. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практ. poradnik / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с. **5.** Антонюк Н. О. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4 (37). С. 56–68. DOI: [doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4\(37\)-5](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4(37)-5). **6.** Загиней-Заболотенко З. А., Допіряк Б. П. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84, ч. 3. С. 301–309. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46>. **7.** Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України // UPLAN : сайт. 19.05.2022. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 10.09.2025). **8.** Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 95–117. DOI: doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927. **9.** Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко та ін. ; за наук. ред. М. А. Рубашенка. Харків : Право, 2024. 576 с. **10.** Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / І. В. Клименко, М. С. Цуцкірідзе, Ю. В. Орлов та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків : ХНУВС, 2024. 432 с. **11.** Розслідування колабораційної діяльності: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : навч. посіб. / І. В. Клименко, М. С. Цуцкірідзе, Ю. В. Орлов та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Право, 2024. 252 с.

Надійшла до редколегії 16.09.2025

Прийнята до опублікування 27.11.2025

Shvets Yu. V. Material and Resource Collaboration and Aiding an Aggressor State as Forms of Criminal Asset Circulation: Features of Criminal Offences and Problems of Qualification

The article is devoted to the study of the problem of distinguishing between criminal offences provided for in Part 4 of Article 111-1 and Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine. In order to improve the effectiveness of the application of criminal law, the need for a clear distinction between the elements provided for in Part 4 of Article 111-1 (regarding the transfer of material resources to illegal armed or paramilitary formations created in the temporarily occupied territory and/or to armed or paramilitary formations of the aggressor state) and Article 111-2 (in terms of the transfer of material resources or other assets to representatives of the aggressor state, its armed formations and/or the occupation administration of the aggressor state) of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to change the law enforcement concept: to qualify acts as collaboration (including material and resource collaboration) only if they are committed by a citizen of Ukraine under occupation or on the territory of the aggressor state.

It has been proven that aiding an aggressor state constitutes a special manifestation of complicity in the crime of aggression. Providing assistance in waging an aggressive war harms not only national security, but also peace, the security of humanity and the international legal order. The expediency of excluding Article 111-2 from Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine and supplementing Section XX of the Special Part with a new article – Article 437-1 “Financing of the crime of aggression” – has been substantiated. The financing of the crime of aggression is proposed to be understood as the collection, storage or provision of any assets, directly or indirectly, for the purpose of their use or with the awareness of the possibility of their use, in whole or in part, for the planning, preparation, initiation and/or waging of an aggressive war. It is advisable to link the qualified types of this crime to the amount of assets collected, stored or provided to the aggressor state.

Keywords: aggression, armed conflict, occupation, collaboration, aiding and abetting the aggressor state, transfer of material resources, criminal liability.

